

AZ ÚJHELLENIZMUS ÉS A RENESZÁNSZ APOSTOLA

Homoerotika és
homoszexualitás Oscar Wilde
költeményeiben

*„Hol ajka, a bibor, a szent,
a pásztorbot és a sarú?
Mért bujsz ezüstsátradbba, mondd,
sűrű ködök mély rejtekén?
Ah, az ifjú Endymiont
te csókolod, nem én, nem én!”
(Endymion)*

Bevezetés

A viktoriánus angol irodalom minden bizonnyal egyik legismertebb és legszínesebb alakja Oscar Wilde volt. Szellemisége, humora és világlátása kiemelték őt a viktoriánus irodalmárok sorából. Művészetének meghatározó eleme egész életében a görög örökség felélesztése, a platóni szépségideál keresése, a „görög szerelem” hirdetése és megtalálása volt. Utóbbi végül sikerült is neki, hiszen 1891-es találkozása Lord Alfred Douglással sorsfordítónak bizonyult élete további alakulására nézve. A szigorú erkölcsiség és moralitás korában nemcsak Wilde volt az egyetlen, aki annak a szépség dicséretét zengte, mely a férfiak testének és lelkének imádatában nyilvánult meg. A korszakban (1837–1901) számos homoerotikus műveket közlő folyóirat és magazin működött, közülük a legismertebb a *The Artist and Journal of Home Culture* volt. Ekkoriban születtek a homoerotikus költészet olyan gyöngyszemei, mint William Cory *Ionicája*, vagy Edward Cracroft Lefroy *Echoes of Theocritus* című költeményei. Az összefoglaló néven „uráni

költészet”-nek nevezett irányzat teljesen magáévá tette a görög mitológia heroikus szerelmespárjainak homoszexuális érzületét és szemléletét, mely a viktoriánus magániskolákban élt tovább az oktatásnak köszönhetően. Platón *Phaidrosa* és *Lakomája* generációk számára vált az egyetemi tananyag részévé. John

52 Addington Symonds költő és irodalomkritikus a homoszexualitásról kifejtett téziseinek alappillére volt a görög filozófia és esztétika. Az oxfordi oktatók közül a téma legismertebb képviselője Walter Pater volt, aki Oscar Wilde egyik legkedvesebb tanárának számított. Ahogy Platónnak és Symondsnek, Paternek is fiatal fiúkhoz fűződő szentimentális gondolatoktól és érzelmektől átfűtött munkái születtek. Wilde fiatal éveit során szerzett görög és latin nyelvtudása, majd Görög- és Olaszországban tett látogatásai, olvasmányai és oktatói révén az újhellenizmus és a reneszánsz szószólójává vált, aki az angol művészet, elsősorban az irodalom reneszánszát hirdette. Meglátásom szerint prózai művei és drámái mellett Wilde kiemelkedő költő is volt, akinek lírai munkáit nem vizsgálták még kellő alapossággal a homoerotika és a homoszexualitás vonatkozásában. Tanulmányom ezeknek jelentését, eredetét, valamint megjelenítését ismerteti és vizsgálja Oscar Wilde költeményeiben a görög szerelem (pederasztia) és a reneszánsz férfieszmény felfogásain keresztül.

A görög szerelem viktoriánus megvilágításban

A görög eszmevilág és művészet tisztelete a 18. században Johann Joachim Winkelmann hatására bontakozott ki. Winkelmann újraértelmezte a hellenizmust, mely az oktatás és a nosztalgia hatására Angliában is egyre népszerűbb lett a 18. századtól. A grekománia, azaz a görögség utánzása már az 1760-as években kezdetét vette a német területeken: Goethe, Lessing és Gottlob Heyne munkásságát később Gluck folytatta.¹ Angol területeken hamar utat tört magának a görög esztétika újragondolása. Ennek úttörője Lord Byron volt, akinek élete és művei alátámasztották mindezt. A lord utolsó éveit Görögországban töltötte, s művei hemzsegték a mitológiai ihletésű munkáktól, szerelmei között pedig nemcsak nőket, hanem több férfit is találunk.

A görögség értelmezésének következő korszaka Nagy-Britanniában a 19. századra tehető, mely Horváth Nóra szerint két irányból fogható fel. Egyrészt Benjamin Jowett felől, aki Platón-fordítóként és diákok tömegeinek tutorjaként a keresztény teológia alternatívájaként a hellenizmusban egy transzcendens értékrend alapját akarta megteremteni, másrészt Walter Pater és John Addington Symonds felől, akik a görög művészet és kultúrtörténet ismerőiként nem rendszertemtő filozófusként, hanem érzékeny művészként tekintettek Platónra, és annak két fő művében, a *Lakomában*, valamint a *Phaidroszban* felfedezett görög szerelemfelfogás legitimálására törekedtek.² Tanulmányomban a Jowett-féle

teóriát nem kívánom bővebben ismertetni, Wilde ugyanis – bár szó lesz a kereszténység eszméinek megjelenéséről is verseiben – Pater és Symonds véleményét osztotta és fejlesztette tovább.

A felsorolt írókban azonban az közös jellemző, hogy mindannyian Platón szellemi örökségét vették alapul a férfiak közötti szerelem művészeti és társadalmi igazolásának megvalósításához. A *Lakoma (Symposium)* című munkájában Platón kétféle szerelmet, a közönségeset és a nemeset különbözteti meg. Másik művében, a *Phaidroszban* Szókratész és Phaidrosz beszélgetését követhetjük nyomon, melyben Erósz dicséretén kívül a rajongás formáit és a lélek természetét is vizsgálja. Platón ebben a művében úgy beszél Erószról, mint istenről, vagy isteni lényről, aki így nem lehet rossz. A Lakomában viszont nem istennek, hanem daimónnak mondja, azaz „isteni természetű lénynek”.³

A dialógus során az ifjabb és idősebb férfi közötti szerelmi kapcsolatok lényegének tárgyalását olvashatjuk: „Mert ha egy idősebb ember szegődik egy ifjabb mellé, önként ugyan el nem szakad tőle se éjjel, se nappal, hanem valami kényszer és ösztökélő vágy nem hagy neki nyugtot, ez hajtja őt, mivel szüntelen gyönyört jelent neki ha látja, hallja, megérinti és minden érzékszervével érzékeli kedvesét, úgyhogy gyönyörűséggel, valósággal rátapadva áll szolgálatára.”⁴ Szókratész nem csábítja el a fiút, bár szerelmes belé, s ezzel a platói ideális szerelmet valósítja meg. A távoli és nemes szerelem később felfedezhető a híres író, E. M. Forster halála után kiadott regényében, a Maurice-ban is.⁵ A klasszikus erasztész-erómenosz viszonyt a korszak egyik legnagyobb szaktekintélye, Kenneth James Dover is részletesen bemutatja világhírű könyvében, mely a hazánkban kiadott sajnálatosan rendkívül kevés erről szóló munka egyike. Az idősebb férfi (erasztész) a szeretett fiúnak (erómenosz) udvarolt, ajándéku általában kutyát, kakast vitt neki.⁶ A fiú családja csak látszólag tiltakozott, valójában örült a megtiszteltetésnek. Az elkövetkező években együtt éltek, vadásztak, s az idősebb férfi mindenben segítette fiatal társát. A homoszexuális kapcsolatok így nemcsak testi, hanem főként lelki és intellektuális viszonyoknak tekinthetőek, melyre a nők eltérő neveltetésénél fogva ellenkező neműek között ritkán volt példa az ókori görögök esetében.⁷

A görög látásmód alátámasztására a filozófia mellett a mitológiai utalások szolgáltatták a fő alapot. A hellén mítoszok között ugyanis nem egy férfi szerelmespárral találkozhatunk, elég, ha a legismertebbre, a Ganümedész-hagyományra gondolunk. A történet szerint Zeusz annyira beleszeretett a szépséges ifjába, hogy sas képében vitte őt magával az Olümposzra és ott pohárnokává tette.⁸ A párok száma azonban szinte végtelen: Akhilleusz és Patroklosz, Héraklész és Hylas vagy Polümphémosz, Dionüszosz és Hermaphroditosz, Apollón és Hülész mind a mitológia emblematikus figurái.⁹ Akhilleusz és Patroklosz viszonya

Dávid és Jonatán kapcsolatának ikertestvére. A görög legendákban nagyon erős a növények szimbolikája is, ahogy ez Wilde-nál is tapasztalható. Apollón és szeretői, a virágokká vagy fákká vált ifjak (Hüakhintosz, Küparisszosz) jelképeknek számítottak az azonos nemű szerelem ábrázolásához, a jácint és a ciprusfa, mint homoerotikus virágok pedig a görög irodalomban rendszeresen felbukkannak.¹⁰ A másik őskép, a Gemini, azaz az Ikrek: Kasztor és Polüdeikész (Castor és Pollux), akik egymás homoerotikus mámorát fürkészik.

54 A görög szerelem filozófiai és irodalomtörténeti alátámasztásához két csoport is hozzájárult: Oscar Wilde baráti társasága, valamint az ún. „uráni költők” csoportja. Mindkét közösség kulturális alapja a „görög szerelem” volt, mely meghatározást először a már említett John Addington Symonds, majd Oscar Browning használta először. Fontos irodalomtörténeti momentum továbbá Wilde szerelmének, Lord Alfred Douglasnak (1872-1943) „I am the love that dares not speak its name...” („Én vagyok a szerelem, mely nem meri nevén nevezni magát”) sora is, mely *Két szerelem* (*Two Loves*) című versében hangzott el. A kifejezést felhasználták Wilde ellen híres pereiben, mely döntő bizonyítéknak számított a vád képviselői számára.¹¹ Az azonos neműek szerelmére utaló szófordulatot egyfajta kódként alkalmazták a homoszexuális szerzők. A görög szerelmet gyakorlókat a korabeli források többféle meghatározással illették leggyakrabban a „mollies”, „margeries”, „poufs”, később a „sodomites”, „inverts”, „Uranians”, szavakkal találkozhatunk, majd kialakultak a „homosexual” és a „gay”, „queer” szavak.¹² Az utóbbi kettő a 20. század „szüleménye”, a „homoszexuális” meghatározás pedig Kertbeny Károly (Karl-Maria Benkert), egy osztrák-magyar író nevéhez köthető, aki névtelenül 1869-ben két értekezést tett közzé. Kertbeny nagy érdeme, hogy az azonos neműekkel szemben érzett vonzalmat veleszületett tulajdonságként értelmezte, s ezért ennek korlátozását és üldözését az emberi jogokat sértőnek tartotta. Terminológiáját később Richard von Kraft-Ebbing is átvette és *Psychopathia Sexualis* című művében használta is azokat.

A reneszánsz olyan nagyságai, mint Leonardo, Michelangelo, Caravaggio vagy Boticelli köztudomásúan hódoltak a férfiszépség előtt. Ennek leghíresebb megnyilvánulása a Szent Sebestyén-mítosz (főleg festményeken nyomon követhető) ábrázolásai és átadása a következő századoknak. Szent Sebestyén vértanú, aki keresztényi világszeretetében tagadja meg a homoszexualitást, mégis homoerotikus érzelmekkel bír. Sebestyént a középkortól a homoszexuálisok védőszentjének tekintik. A legenda szerint Szent Sebestyén egy testileg is nagyon szép keresztény ifjú, akit a Diocletianus-féle keresztényüldözések idején száműznek. Száműzetésében a római légióparancsnoknak nagyon megtetszik, s minden áron magáénak akarja tudni, mint erőmenoszt. Szent Sebestyén keresztény etika alapján természetesen ellenáll neki, a büszke és megsértett légióparancsnok a beteljesületlen vágyát szadisztikusan jeleníti meg: Szent Sebestyént meztelenül kikötözik és élő testébe nyilakat lönek.¹³ A reneszánsz szinte megszámlálhatatlan

festményen jelenítette meg Sebestyén halálát szebbnél-szebb férfiak képében. Andrea del Castagno, Carlo Crivelli, Sandro Boticelli, Guido Reni, Pietro Perugino képein a férfifitest szépsége és az arc gyönyöre jelenik meg. Andrea Mantegna három festményt is szentelt Sebestyénnek, melyeknek jellegzetessége a hófehér, gyöngyházzszínű bőr, csodaszép, szinte nőies test.¹⁴ A 19. század 55 Sebestyén legendájának valóságos újjászületése volt: Gustave Moreau, a kiváló francia festő erős feminin jegyeket kölcsönzött a szentnek, akit számos képen jelenített meg. Fred Holland Day, amerikai fotós sorozatban örökítette meg Sebestyént. Day személyesen ismerte Wilde-ot és Lord Douglast is, több levélváltásra és vacsorára is sor került közöttük. Wilde egyes költeményeiben ez a reneszánsz férfieszmény élt tovább a görög örökséggel karöltve, s öltött testet teljesen új formában.

Görög fiúk és a szerelem virágai – Wilde verseinek elemzése homoeotikus és homoszexuális olvasatban

Oscar Wilde kedvenc szerzői közé tanárain, John Ruskinon és Walter Pateren kívül Platón, Szapphó, Byron, Theokritosz és Euripidész tartoztak. Benjamin Jowett Platón fordítása (1871) szintén meghatározó volt Wilde számára.¹⁵ Kiemelendő továbbá William Shakespeare-nek az impressziója Wilde művészetére. Bojti Zsolt szerint Wilde egyenesen eszközül használta Shakespeare munkásságát a görög szellem társadalmi legitimálásához.¹⁶ Wilde már korai éveiben írt szonetteket, ezeken túl pedig későbbi cikkeiben, a *Mr. W. H. arcképe* (1889) című esszéjében és a *Dorian Gray arcképe* (1891) című regényében is szó esik Shakespeare-ről, az előbbiben arra utalva, hogy Shakespeare művészetét férfiak inspirálták, különösen egy ifjú.

Olvasmányain túl Wilde görög kultúra iránti hódolatát utazásai váltották ki. Először 1875-ben vett részt egy európai úton tanárával, John Mahaffyval és egy dublini üzletember fiával, William Gouldinggal. A körút során Olaszországba látogattak el. Mahaffy a Trinity College tanára volt, elismert szaktekintély az irodalom terén. Számos művet írt az ókori Hellásról, leghíresebb munkája a *Social Life in Greece from Homer to Menander* (1874). Görögországba és Olaszország egyéb részeire 1877-ben jutottak el. Wilde annyira lelkes volt, hogy Byron mintájára görög utazása során még népviseletet is magára öltött, melyről fotó is készült. Wilde természetesen mindent le akart írni, amit tapasztalt. Naplóbejegyzésein és levelein túl azonban versei tanúskodnak leginkább érzéseiről. A *Hélas!* című verse erről a mérhetetlen csodálatról és elragadtottságról tanúskodik:

*Meghemperegtem minden vágyba lent
s lant lett a lelkem, min a szél zenél.
Ezért veszett el, ami bennem él,
kemény hitem s tudásom is, a szent.*

56

A görögség angliai terjesztéséhez Byront leszámítva John Keatsnél jobban kevesebben járultak hozzá. Az angol költő a szépség iránti hódoltnak szentelte életét, egész érzékeny eszmevilága a görög és római mitológia körül forgott. A preraffaeliták a magukévá tették Keats örökségét, amerikai területeken pedig szintén virágkorát élte munkássága, éppen a Keats-rokonság amerikai letelepülésének köszönhetően.¹⁷ Wilde ugyancsak nagyra értékelte őt, mely már korai munkáiban is megfigyelhető.

A *Keats sírja* (*The Grave of Keats*) című költeménye 1881-ben jelent meg kötetében (*Poems*). Wilde Keats sírját már római útja során meglátogatta, majd 1882-es körútja során Amerikában összeismerkedett a költő unokahúgával, Emma Keats Speeddel. Emma később Keats *Sonnet on Blue* című versét küldte el az írónak, melyet Wilde egy cikk kíséretében közölt a *The Hobby Horse* című lapban.¹⁸ Azt is tudjuk, hogy Wilde imádta Guido Reni Szent Sebestyént ábrázoló festményét. Keats iránti elragadtatottsága az évek során egyre nőtt, már-már odáig ment, hogy egyfajta Krisztus figurává avatta őt.¹⁹ Ebben a költeményében Keats alakja fokozatosan összefonódik Sebestyénnel („*Szép volt, mint Sebestyén*”). A versben magunk előtt látjuk a barna bőrű fiút fürtös hajjal és vörös ajakkal.²⁰ Sebestyén, a homoszexuálisok védőszentje egyszerre a férfiszépség, a fájdalom és a szinte kéjes extázis megjelenése.²¹ Később Wilde Genovában meglátogatta Sebestyén sírját, s ez nagyon megérintette őt. A versben végül Keats egybeolvad a szenttel, akit kortársai nem értékelték olyan nagyra, ahogy Wilde szerint megérdemelte volna.

A Keats és Wilde közötti kapcsolat további bizonyítéka az *Eros kertje* című vers. Az 1881-ben megjelent műben két mitológiai alakot érdemes kiemelni: Endümiónt és Hylast. Endümión Keats képzeletét is megragadta, ez lett az egyik legismertebb munkája. Ebben az ifjúkori elbeszélő költeményben a mitológiai pásztor-királyfi története²² elevenedik meg, aki égi kedvese után bejárja a mindenséget, míg végül elvont képzelgéseit egy földi leányban öltetnek testet. Maga Wilde külön költeményt is szentel az ifjúnak (*Endymion*, 1881), akiről a mű alapján nem dönthető el, hogy kivel is esik szerelembe. Wilde nyitva hagyja a lehetőséget, erős homoerotikus szálát szöve ezzel a versbe – nem elsőként –, hiszen a költő Likümmiosz meséje szerint Endümiónt Hüpnosz, az álomisten altatta el nyitott szemmel, mert beleszeretett az ifjúba, és így éjjelente élvezhette szép arcának látványát

A szép természeti képek, a színek gazdagsága (bíbor, arany, halványlila, barna, ezüst) kitűnően támasztják alá a szenvedő, kedveséért tipródó fél érzéseit,

aki meglátásom szerint maga a költő. A fájó önvallomás a vers végén szólal meg: „Ah, az ifjú Endymiont te csókolod, nem én, nem én!”²³

A bíbor, mint a szerelem és a szenvedés színe egyaránt gyakori Wilde munkáiban. Ugyancsak igaz ez a virág- és gyümölcszimbólumokra. A nárcisz jelentését fentebb már tisztáztuk, a lilium Wilde kedvenc virága volt, a le- 57
hető legtöbbször utalt rá munkáiban. A gyümölcsök esetében az alma a gyakran visszatérő elem, melyről a későbbiekben még szó esik. Az *Eros kertjében* több más szereplő mellett Hylas személyét említi Wilde. A fiú Héraklész (Hercules) szeretője volt, alakja több más szerző költeményében is megjelenik (Apolonius, Theokritosz, Vergilius), a viktoriánus korban legerőteljesebben pedig pedig Edward Cracroft Lefroy *Echoes of Theocritus* című munkájában. Wilde-nál az *Eros kertjén* kívül a *Charmides*-ben találkozunk vele.²⁴ Wilde a klasszikus görög hérosz-szerelmespárok közül őket kedvelte legjobban. A virágszimbólumok természetesen itt sem maradhattak el: „Hylasnak sírjára Heracles ezt tette gyászában: galambvirágot, a szárnya, ha a szél túl vadul csókolja, reszket fehéren, s boglárkát, az este sárga kabátos karénekesét, s lila kakukktermát – hadd nyíljanak”²⁵

A költeményben a számos virág mellett a rózsa is megjelenik. A párkapcsolatok, az érzéki gyönyör és szerelmi szenvedély dicsőítésére és leírására a pederasztia esetében is sokszor virágszimbólumokat alkalmaztak. A rózsa, a gyümölcsök közül pedig az alma szolgált leggyakoribb jelképpül ennek megvalósításához. A legismertebb kollekció, mely a homoerotikus költeményeket tartalmazta, az Anthologia Palatina XII. könyve volt.²⁶

A motívumok mellett érdemes megfigyelni a szókapcsolatok árulkodó kijelentéseit is. Az *Eros kertje* egyenesen a görög szerelem, kultúra és életérzés himnusza, ahogy Wilde mondja:

*Az örök boldogság titkaira,
mely a görögök óta tovatűnt,
ha Álmunk, Szerelmünk segít, te meg én rálelünk.*

A szépség iránti áhítat később is uralja a művet:

*Szépség Szelleme! ne menj még, maradj,
hisz ősi híveid serege él,
van még, kinek mosolygó sugarad ezer győzelemnél is többet ér...*

A költemény további részében Wilde érzékletesen ábrázolja, hogy mennyire fájó a Szépség Szellemének elvesztése, és milyen gyönyörrel teli kínt okoz annak megélése és csodálata. Ezt az érzést egyenesen Adonis szépségéhez hasonlítja, mely

még magasztosabbá varázsolja a vers képeit. A költeményből ismét kiérződik a Wilde számára legfontosabb emberi érzésnek, a szerelemnek a hódolata.

58 *A Charmides* egy csodaszép fiú története, aki a szerelem miatt kénytelen meghalni. Hasonló motívum villan fel az *Itys éneke* című versben is, ahol a már említett Adonis halálán kesereg. Wilde-ot nagyon izgatta a szerelem és a halál kapcsolata, a halálos szenvedély és a végzet megélése. Évekkel később vágya teljesült: hosszabb-rövidebb futókalandjai után megismerkedett Lord Alfred Douglasszal, akivel erotikus és szexuális vágyait egyaránt megélte. A platóni tanításnak megfelelően tanárrá és szeretővé vált egyszerre, egyfajta új tanítónak, aki mindig is lenni vágyott.²⁷ Szinte kísértetiesek az 1881-ben, tehát tíz évvel a találkozásukat és tizennégy évvel elítélését megelőzően keletkezett sorok:

*Ki szerelem bűnét nem ismeri, az ne olvassa most az én dalom;
neki ez ének zene nélküli, nem hatja tőle édes borzalom:
de kiknek láng gyulad rá homlokán, kik megismerték már Erósz, hallgas-
sanak reám.*²⁸

A *Szerelem virága (Flower of Love)* hasonló érzéseket közöl. A költeményben a költő summázza érzéseit, s életének további alakulása ismeretében ez korai öngigazolásnak is tekinthető:

*A bűn csak az enyém, én nem hibáztatlak,
nem köznapi anyag, miből mintázhatlak,
magasabban jártam, mint előttem mások,
tisztább léget szíttam, láttam szebb világot
[...]
A szerelmem ellen mit tehettem volna?
Kedvesebb vagy nekem, mint Istennek anyja,
tengerből kiszálló ezüstlő küthéri
liliomalakja fényed el nem éri.
Döntöttem. Költöttem, s megéltem verseim.
Ifjúságom oda, nem maradt már semmim,
szeretőm mirtuszát akkor szebbnek láttam,
mint a költő-babért, melyre mindig vágytam.*²⁹

A „bűn” szó a vers elején nyomatékosítja Wilde érzéseit és előrevetíti a korában csak titkon, a sorok között megbúvó vétket, mely később társadalmi bukását okozta. A bűn túlmenően az elsőként eszünkbe jutó jogi kategórián elsősorban morális és szociális szempontból érdekes, hiszen évszázadokkal korábban az azonos neműek közötti szerelmet egyes társadalmakban egyikbe sem sorolták be,

teljesen természetesnek tekintették. Wilde bűnéről úgy beszél, mint napjaink művészei: természetéből eredőnek tartja, mely ellen semmit nem tehet, csupán elfogadja és a lehető legteljesebben megéli azt.

Wilde hasonlatai csodálatosak, amikor a szerelemről ír: a dal, méz, bor, és az ambrózia képeitől rendkívül elüt a kedvestől történő elszakadás gondolata, ahol a halál van csak. A gyümölcs szót is többször ismétli meg, mely azért fontos, mert ismét a hellén örökséget követi: az antikvitásban a róza mellett bizonyos gyümölcsök (alma, gránátalma, füge) is szolgálhattak szerelmi ajándékként.³⁰ Az alma esetében felhívom a figyelmet az ún. „szodomain alma” szimbólumra. Ez a gyümölcs valóban létezik, képét emellett számos irodalmi mű tartalmazza. Hazai irodalmunkban *Az ember tragédiája* konstantinápolyi jelenetében is megemlíti Lucifer: „Mi kár, hogy szép eszméid újólag Csak olyan hírhedett almát teremnek, Mely kunt piros, de bélét por.”

Csehy Zoltán kiválóan emeli ki, hogy a magyar irodalomtörténet még több helyen használja a szodomain almát vándormotívumként, mely Byrontól ered, aki Tacitust tette meg főforrásként.³¹ Nem véletlen ismét Wilde és Byron közös érdeklődése és Wilde több versében is rábukkanhatunk az almára, például egyik leghíresebb költeményében, a *Ravennában* is.

Wilde személyiségét összetettnek írják le tisztelői és életrajzírói egyaránt, s ez művein keresztül is érzékelhető. Már biszexualitása is megörökönyödést keltett, írként angolul írt, anyanyelvi szinten beszélt franciául, görögül és olaszul, keresztényként pedig az ókori pogány kultúrák tisztelője volt. A reneszánsz éppolyan hatással volt rá, mint a hellén örökség, erről több műve tanúskodik. Cikkei, tanulmányai és előadásai hemzsegek Tiziano, Michelangelo, Leonardo, Cellini, Giotto, Raffaello, Tintoretto, Turner, Veronese, Giorgione, Velasquez nevétől.³² Michelangelo és Leonardo olyan példaképek voltak számára, akiket sűrűn említett 1882-ben amerikai felolvasókörútja során, mikor előadást tartott az művészet angol reneszánszáról (*The English Renaissance of Art*”).

Költeményeiben azonban gyakran felmerül a katolicizmus iránti érdeklődés, s ez végül élete utolsó két napján meg is valósult: 1900. november 28-án Wilde halálos ágyán átkeresztelkedett. Olasz körutazásai (1875 majd 1877) során keletkezett verseiben erős ambivalencia figyelhető meg: a fiatal költőt annyira megragadja a városok (Velence, Ravenna, Padova, Bologna, Firenze) szépsége és hangulat, hogy a dekadens és esztéta fiatalember az általa istenített Római Birodalom felé emeli a kereszténységet. Ez fedezhető fel a *San Miniato* (1876) című versében is. A mű egy vallásos érzülettel áthévílt költemény, mely Szűz Máriához, Jézus szent anyjához szól.³³

ki látott a hold sarlaján,
fehér kegyeknek asszonya:-
csak én látnálak, Mária,
nem jönne a halál reám.³⁴

60

Olaszországhoz fűződő versei, mint az *Itáliához közeledve*, a *Szent és örök város*, az *Itália*, a *Genova* ugyanerről az elragadtatottságról tanúskodnak. Nemcsak Mária, Jézus, hanem Szent Péter alakja is megelevenedik bennük. Az *Itáliához közeledve* című költeményében a legfőbb keresztény értéket, a szeretetet helyezi előtérbe, hiszen hogyha a jóság és kedvesség eltűnik, a szépség is odavész. A *Szent és örök városban* mindezeket tovább haladva egyenesen kijelenti, hogy Róma szentebb és dicsőbb most, mikor a keresztény szellem uralkodik ott, ellentétben a császárok világhódító birodalmával.³⁵ Éles ellentétben állnak ezek Wilde hedonista, élvezeteket és szerelmet hajszoló életvitelével, bár ez egyáltalán nem ritka az irodalomban. Gondoljunk csak Ady Endrére vagy Paul Verlaine-re, akiknek életvitelük korántsem tekinthető követendő példának, náluk szebb Istenhez szóló műveket viszont kevesen alkottak. Irodalomkutatók sokszor hasonlítják az olasz művészettörténet egyik legnagyobb alakjához, Pier Paolo Pasolinihez Wilde-ot. Kettőjük között azonban a vitathatatlan zsenialitáson és a homoszexuális szemléleten kívül nem sokkal több hasonlóságot fedezek fel, ahogy ezt Csehy Zoltán is kiválóan érzékelt. Csehy kiemeli, hogy Pasolininál éppen a szakrális szenvedésben testesült meg a homoszexuális szerelem, míg Wilde-nál ez a bűnbánatban jelent meg, de csak pereit után a börtönévei alatt.³⁶ Wilde számára az eszményi Szépség keresése és hirdetése által vált teljessé az élet és a művészet, míg Pasolini egyes viktoriánus szerzőkhöz hasonlóan a „sebestyéni szenvedésélvezet” megtestesítője volt.

Ennek okán Wilde keresztényi gondolkodásával biszexualitása tökéletes megfér, azt kiegészítő, személyiségét és művészetét teljessé tevő jelenségként foghatjuk azt fel. Az újhellenizmus mellett a reneszánsz kapcsán kiemelendő a már emlegetett John Addington Symonds szerepe, aki a görög szerelmet taglaló munkáin kívül hétkötetes sorozatot jelentetett meg a reneszánszról (*Renaissance in Italy*), valamint Michelangelo-ról is kiemelkedő művet hagyott az utókorra. Wilde Michelangelo-t 1895-ös pereit során is megemlíti, mikor olyan bűnért készülnék őt elítélni, mely évszázadok óta létezik, s megbújik Shakespeare szonettjeiben, Platón filozófiájában is.³⁷

Összegzés

A fiatal fiúk iránt érzett vágyakozást 1912-ben Thomas Mann írta le mesterien 1912-ben *Halál Velencében* című regényében. Vágyakozása több évszázados

hagyomány kiemelkedő folytatása volt, mely az ókori görög kultúrában, filozófiában és irodalomban gyökerezett. A viktoriánus korban az uranista költők zengték a fiúszerelem dicséretét. Wilde barátjuk és tanítójuk volt egyszerre, Jowett, Hopkins, Pater és Symonds mellett útmutató személyiség a számukra. Wilde verseit először 1881-ben jelentette meg (*Poems*), melyek nagy részére John Keats hatása nyomta rá bélyegét. Wilde *Charmides* című költeménye például Keats *Endymion* és *Lamia* című versei alapján íródott.³⁸ Keats nyomán Wilde a görög kultúra, valamint a görög szerelem (Symonds meghatározása) keresésének és hirdetésének szentelte életét és munkásságát. Tanulmányom a görög szerelem jellegzetességeit, fogalmát, valamint a homoerotika és a homoszexualitás megjelenését kutatja és elemzi Oscar Wilde költeményeiben.

Wilde nemcsak dandy és dekadens volt a szó szűkebb és tágabb értelmében egyaránt, hanem esztéta is, melyet minden cselekedetével alátámasztott. A dandység első képviselője Lord Byron, Wilde példaképe volt, akinek életét Wilde-hoz hasonlóan tündöklőnek és botrányosnak nevezhetnénk. Ahogy Babits Mihály írja róla: „Mint Byronnak, neki is kedve telt a prúd közvéleményt lázítani. S ez a Viktória-korban nem volt nagyon nehéz. Platónra hivatkozott, és Shakespeare-re és Michelangelóra, „hellén” szerelmeinek igazolásául. Tüntetően mutatkozott egész London előtt a szép arisztokrata-fíúval Alfred Douglasszal, akinek apja végre is a törvény elé vitte.”³⁹

Közös utazásai Bosie-val szintén a görög homoerotikus kapcsolatokban jellegzetes beavatási rítust idézik. Tragédiáját végül az a hitvallása okozta, mely szerint a görög pederasztia feltámasztása és gyakorlása lehetséges a viktoriánus korban. A pederasztia – vagy görög szerelem – azonban megfigyelhetően új kontextusban jelent meg Wilde és követői számára, hiszen az eredetileg hősiesség volt, férfias hadi küzdelmekhez kapcsolódott, gondoljunk például Patroklosz és Akhilleusz, Zeusz és Ganümedész, Apollón és Küinirász, Héphaisztosz és Péleusz, Héraklész és Abdérosz párosára.

A héroszok szerelmén és motívumok használatán túl megfigyelhetőek árulkodó szavak, szókapcsolatok is költeményeiben. A görög szerelem megjelenítésén túl észlelhető munkáiban azon reneszánsz szerzők tisztelete is, akiknek nagy része szintén a férfieszményt jelenítette meg műveiben. Tanulmányom ennek fényében a középkortól jelentős Szent Sebestyén mítoszt is vizsgálta, aki az esztéták és a dekadensek kedvenc szentje volt.⁴⁰ Wilde élete végén Sebastian Melmoth néven bolyongott a világban, mely mögé elbújhatott a meghurcolt és meggyötört ember. Erős ambivalencia ez az olaszországi városoktól szépséges keresztény költeményeket alkotó egykori fiatalemberhez képest, aki ókorimádata mellett a protestáns, majd a katolikus hitet is befogadta, s hazájában hajdan a lábai előtt hevert az arisztokrácia és a művészvilág egyaránt. Összegzésként

Wilde egyik 1908-ban megjelentetett versét (*Új büntudat*) idézem, mely életének, s ezzel hitvallásának és munkásságának tökéletes summázása:

*Ki az, aki most érkezik a partra?
62 Kinek vállalát dél köpenye takarta?
Új Istened ő, aki megcsókolja
ajkadat, ami érintetlen rózsa.
Imádlak, mint rég, sírva, káromolva.*

¹ FRIEDEL, Egon, *Az újkori kultúra története I.*, Holnap Kiadó, Budapest, 1998, 215.

² DOWLING, Linda, *Hellenism and Homosexuality in Victorian Oxford*, Cornell University Press, New York, 1996, XIII. Vö. HORVÁTH Nóra „A szépség szeretői” – George Santayana és kortársai A platóni égi Erős által befolyásolt létezésesztétikák példázatai a 19–20. század fordulójának új-angliai eszméirténetéből, Tézisfüzet, Pécsi Tudományegyetem Filozófia Doktori Iskola, Pécs, 2014, 11.

³ *Platón összes művei kommentárokkal – Phaidrosz*, MIKLÓS Tamás (szerk.), SIMON Attila (ford.), Atlantisz, Budapest, 2005, 35.

⁴ *Platón összes művei*, i. m., 31.

⁵ A regény egy homoszexuális angol arisztokrata, Maurice életét és útkeresését mutatja be, aki beleszeret iskolatársába, Clive-ba. aki mindössze platóni módon tudja értelmezni két férfi kapcsolatát. A regény nagy érdeme, hogy Maurice nem deviáns, hanem egy egyszerű ember, egyszerű érzésekkel, aki végül egy vadőr mellett találja meg boldogságát. Az író azonban félve a társadalmi megvetéstől úgy rendelkezett, hogy munkáját csak halála után jelentethetik meg.

⁶ DOVER, Kenneth James, *Görög homoszexualitás*, Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 118–127.

⁷ A görög szerelem részletes bemutatását lásd: ORRELS, Daniel, *Greek love, orientalism and race: intersections in Classical reception*, *The Cambridge Classical Journal*, 2012/ 58, 194–230.

⁸ REED, Christopher *Art and Homosexuality: A History of Ideas*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 45–49; Vö. SASLOW, James M., *Ganymede in the Renaissance, Homosexuality in Art and Society*, Yale University Press, New Haven-London, 1986, 13–14.

⁹ WOODS, Gregory, *A History of Gay Literature, The Male Tradition*, Yale University Press, New Haven, 1998, 28. Vö. CSEHY Zoltán, *Szodoma és környéke: Homoszocialitás, barátságserotika és queer irányulások a magyar költészetben*, Pesti Kalligram Kft., Budapest, 2014, 135.

¹⁰ Köztudott, hogy Wilde mindegyik lakásában legalább egy Apollón szobrot tartott ezzel fejezve ki a görög kultúra iránti csodálatát. A források szerint a viktoriánus korban gyakori volt az Apollón szobrok elhelyezése a lakásokban, mivel szép fiúgyermekek születését remélték tőlük.

¹¹ 1895 februárjában Lord Douglas apja, Lord Queensberry haragjában – miután többször sikertelenül követelte a két férfi közötti kötelék megszakítását – egy névjegykártyát nyújtott át Wilde klubjában, pózozó szodomitának titulálva az íróat. Az évek folyamán ugyanis barátságuk annyira szorosává vált, hogy egész London számára nyilvánvalóvá vált a két férfi közötti kapcsolat valódi jellege. Az íróról és a lordról több karikatúra és egy paródia is megjelent, egyértelművé téve szereplői valódi kilétét. Wilde a szerelme, becenevén Bosie unszolására becsületsértési pert indított a márki ellen, ami azonban tragédiába torkolt. A lord által felbérelt magándetektívek fényt derítettek ugyanis Wilde másik életére, s kiderült, hogy a lord sértésének van valóságalapja. Wilde hamarosan a vádlottak padján találta magát, a korona kezdeményezett ellene büntetőeljárás nemi bűncselekmény miatt. Az 1885. évi büntetőtörvénykönyv 11. §-ba ütköző, „súlyos közszeméremtsérséts” elkövetése miatt végül két év kényszer munkával súlyosított végreházbüntetésre ítélték, a társadalom pedig kiközösítette őt. Külföldre kényszerült, s végül elszegényedve halt meg Párizsban, 1900. november 30-án.

¹² ROBB, Graham, *Strangers: Homosexual Love in the Nineteenth Century*, New York, Newton, 2003, 12.

¹³ SIMON Lehel, *A keresztény homoszexuális tradíció*, In: <http://kutas.gay.hu/filologia-toertenelem/18-filologia-toertenelem/66-simon-lehel-kozepkoriszexualitastoertenet.html?tmpl=component&print=1&page=> [2015. szeptember 22.]

- ¹⁴ WALL, Rachel, *Saint Sebastian in the Renaissance: The Classicization and Homoeroticization of a Saint*, *Art Journal*, 2012/1, 11–23, In: http://digitalcommons.providence.edu/art_journal/vol2012/iss1/2. [2015. október 8.].
- Vö. CSEHY Zoltán, *Változatok Sebestyénre*, Kalligram, 2013/5. <http://www.kalligram.eu/Kalligram/Archivum/2013/XXII.-evf.-2013.-majus/Valtozatok-Sebestyenre> [2016. január 24.]
- ¹⁵ DELIGIORGIS, Stavros, *Cavafy Analogues: Ancient Greek, Byzantine, Decadent and Estheticist.*, 6. In: <https://www.lsa.umich.edu/UMICH/modgreek/Home/Window%20to%20Greek%20Culture/C.P.%20Cavafy%20Forum/StavrosDeligiorgis3.pdf> [2015. október 8.]
- ¹⁶ BOJTI Zsolt, *Shakespeare szerepe Oscar Wilde esztéticista védelmi stratégiájában*, 2015, 12, In: http://jagonak.com/wp-content/uploads/2015/09/JagonakV_bojtizs.pdf [2015. december 22.]
- ¹⁷ Bővebben lásd: PÉTER Ágnes, *Keats világa*, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1989, 308. Vö. Keats és a preraffaeliták kapcsolatáról bővebben: PÉTERI Éva, *Keats és a preraffaeliták = GÁRDOS Bálint, PÉTER Ágnes (szerk.), Forradalom és retorika: Tanulmányok az angol romantikáról*, L'Harmattan, Ninewells Alapítvány, Budapest, 2008, 203–218.
- ¹⁸ A cikk 1886 júliusában jelent meg, In: <http://www.oscarwildeinamerica.org/Resources/Keats%20Sonnet%20on%20Blue%20-%20Wilde%20.pdf>. 83–86. [2015. május 30.]
- Wilde 1877-ben *The Tomb of Keats* címmel szintén rövid esszét szentel Ketas emlékének a *The Irish Monthly*, július 5-i számában. Lásd: 476–4788., <http://archive.org/stream/irishmonthly10unkngoog#page/n479/mode/2up> [2015. május 30.]
- ¹⁹ STOKES, John, *Oscar Wilde: Myths, Miracles and Imitations*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, 104.
- ²⁰ BRISTOW, Joseph, MITCHELL, Rebecca N., *Oscar Wilde's Chatterton: Literary History, Romanticism, and the Art of Forgery*, Yale University Press, New Haven- London, 2015, 291.
- ²¹ FERNANDEZ, Dominique, *Ganümédész elrablása*, TÓTFALUSI Ágnes (ford.), Európa Könyvkiadó, Budapest, 1994, 160.
- ²² Az eredeti mítosz szerint Szeléné, a hold istennője beleszeretett Endümiómba, aki Zeusz fia volt. Halandóként ezért fiú azt kérte atyjától, hogy örökre aludjon el, így nem öregedhet, és örökre együtt lehet szerelmével. Lásd: RABY, Peter, *Oscar Wilde*, Cambridge University Press, Cambridge- New York, Sydney-Melbourne-New Rochelle, 1988, 25.
- ²³ SZÁNTAI Zsolt (szerk.), *Oscar Wilde összes művei III.*, Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2002, 56.
- ²⁴ RICKS, David - TRAPP, Michael (Szerk.), *Dialogos: Hellenic Studies Review 2001/7*, King's College, London, 129–130.
- ²⁵ *Oscar Wilde összes művei*, i. m., 31.
- ²⁶ GÉCZI János, *A rózsza és jelképei: Az antik mediterráneum*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2006, 71.
- ²⁷ ORRELLS, Daniel, *Classical Culture and Modern Masculinity*, Oxford University Press, Oxford, 2011, 192.
- ²⁸ *Oscar Wilde összes művei*, i. m., 87.
- ²⁹ Uo., 41.
- ³⁰ POLGÁR Anikó, *Erész szárnyai: Filozofatosz szerelmeslevelei*, Irodalmi Szemle, 2008. május 17., <http://www.irodalmiszemle.bici.sk/lapszamok/2008/2008-majus/257> [2015. október 14.]
- ³¹ CSEHY Zoltán, *Szodoma és környéke*, i. m., 512.
- ³² SIMMONS, James, *The Honour of Deprivation = SEKINE, Masaru (ed.), Irish Writers & The Theatre*, Irish Literary Studies 23., Iasail Japan Series 2, Colin Smythe, Totowa-New Jersey, 1986, 1987, 133.
- ³³ O'FLAHERTY, Gearóid, *Wilde's Italian Poems: Thpugh Sin and Shame to Rome*, Mater Dei Institute, DCU, 4., [http://www.materdei.ie/contentfiles/'Oscar%20Wilde%20and%20Italy'%20\(For%20'POST'%20V\)%20final.pdf](http://www.materdei.ie/contentfiles/'Oscar%20Wilde%20and%20Italy'%20(For%20'POST'%20V)%20final.pdf) [2015. október 15.]

³⁴ Oscar Wilde összes művei, i. m., 7.

³⁵ Uo., 13.

³⁶ CSEHY Zoltán, *The Love That Dares To Speak Its Name: Blaszfémia, szakralitás és rituálé a homoerotikus költészetben*, Új Forrás, 2002/10, <http://www.jamk.hu/ujforras/021011.htm> [2015. október 15.]

³⁷ HYDE, Montgomery, *The Trials of Oscar Wilde*, Dover Publications; Unabridged Edition, New York, 1973, 201, Vö. SYMONDS, John Addington, GILBERT, Creighton E. (Introduction), *The Life of Michelangelo Buonarroti*, 2. kötet, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2002, XXXIV.

³⁸ ROSS, Iain, *Oscar Wilde and Ancient Greece*, Cambridge Studies in Nineteenth-Century Literature and Culture, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.

³⁹ BABITS Mihály, *Az európai irodalom története*, Merényi Könyvkiadó, Budapest, 377.

⁴⁰ MAZZONI, Cristina, *Saint Hysteria: Neurosis, Mysticism, and Gender in European Culture*, Cornell University Press; Ithaca-New York, 1996, 133.

